

25 éves a Nemzeti Énekkar

Interjú Antal Mátyás karigazgatóval

A Nemzeti Énekkar Állami Énekkar néven 1986-ban jött létre. A kórus magját a Magyar Állami Népi Együttes énekkara alkotta.

Alapító karnagya Pásztai Miklós volt, akinek keze alatt nagy oratóriumok előadására alkalmas, nyolcvan tagú kórossá fejlődött.

Az alapító karnagy 1988-as halálát követően Elláné Bodonyi Katalin, majd Ugrin Gábor irányította az együttest. Antal Mátyás 1990 óta tölti be a karigazgató tisztét.

Az énekkar repertoárja rendkívül gazdag, Bachtól, Schütz-től kezdve kortárs zeneszerzőkig, az a capella kórusművektől a nagy klasszikus oratóriumokon keresztül az operáig terjed, sőt a jazz műfajában is megfordultak.

I Ön évtizedek óta rendkívül sokoldalú szerepet tölt be a magyar zenei életben. Két évtizeden át volt az Állami Hangversenyzenekar fuvolaművésze, majd a Budapesti Kórust vezette tizennyolc éven át. Jelenleg a Nemzeti Énekkar karigazgatójaként jubileumi hangversenyre készül, ami 2011. február 17-én lesz a Művészetek Palotája Bartók Béla Nemzeti Hangversenytermében.

– Valójában a karigazgatói tevékenység pályám késői szakaszához kapcsolódik. Már hosszú évek óta játszottam zenekarban, amikor 1983-ban megkeresett a Budapesti Kórus, hogy nem vállalnám-e el a karigazgatói munkát. Ez azért volt érdekes, mert korábban nem vezettem kórust, jóllehet rendelkeztem karnagyi diplomával is. 1990-ben ugyanígy, a tagság megkeresésére lettem a Nemzeti Énekkar karigazgatója.

I Véleménye szerint minek köszönhető a megkereséseket?

– Ezek a megkeresések abból adódtak, hogy valamilyen módon látták, ahogy dolgozom. A Budapesti Kórossal való első találkozásra akkor került sor, amikor Ferencsik János Haydn „Krisztus hét szava a keresztfán” című művét dirigálta lemezre. Ebben a produkcióban az Állami Hangversenyzenekar fuvolásaként vettem részt, és mögöttem állt a Budapesti Kórus. Miután a felvétel helyszíne a Mátyás-templom volt, amelynek akusztikai körülményei jócskán eltérnek egy hanglemesztúdióétól, a karnagy úr megkért, hogy a lemezfelvétel előtt vezényeljem az együtteseket, amíg ő a keverő kocsiban ellenőrzi a hangzást. Jó húsz perc vezénylés után hatalmas tapsot kaptam a kórustól, majd amikor néhány évvel később megüresedett a karigazgatói állás, megkerestek. Először azt hittem, hogy tévedés történt, de utóbb kiderült, hogy mégsem. 1984-től hat éven keresztül vezettem a Budapesti Kórust, úgy hogy párhuzamosan az Állami Hangversenyzenekarban is fuvoláztam.

I Hogyan lehetett a karigazgatói munkát összeegyeztetni a zenekari tevékenységgel?

– A Budapesti Kórus tagjai intézték el az Országos Filharmónia igazgatójánál, Lakatos Évánál, hogy elvállalhassam a Budapesti Kórus vezetését úgy, hogy közben az Állami Hangversenyzenekarnak is tagja maradok. A zenekar zömmel napközbeni, a kórus pedig esti elfoglaltság volt.

I Hasonló helyzet adódott a Nemzeti Énekkarhoz történt kinevezése során is?

– A Nemzeti – akkor még Állami – Énekkarhoz úgy kerültem, hogy 1988-ban egy olasz turné során Gianandrea Gavazzenit, a híres olasz dirigentst coveroltam Mendelssohn Paulus oratóriumával. Ebben a produkcióban azonban nem vettem részt fuvolásként, és egy hangversenyt, amelyre Palermóban került sor, nekem kellett vezényelnem, mivel az idős mester a távolság miatt nem vállalta a szicíliai fellépést. Ismét eltelt azonban csaknem két esztendő, mire az énekkar tagjai hasonló ajánlattal megkerestek. Ekkor azonban már nem lehetett a zenekari és a karigazgatói tevékenységet összeegyeztetni, mivel az Állami Énekkar főhivatású együttes, és a két napközbeni elfoglaltság között folyamatos lett volna az átfedés. Hozzá teszem, hogy 1990-től tizenkét éven át azért még a Budapesti Kórust is vezettem.

I Nem volt nehez két évtized után felbagyni a zenekari muzsikálással?

– Először csak egy évről volt szó, hogy kipróbáljuk, mennyire tudunk a gyakorlatban együtt dolgozni a kórossal. Ennek már 20 éve...

I Valójában nem szakadt meg a kapcsolata a zenekari muzsikálással. Először is ugyanannál a testületnél karigazgató, ahol korábban zenekari muzsikusként működött. Másrészt karigazgatói tevékenységével párhuzamosan rendszeresen vezényel szimfonikus zenekarokat is.

– Ez egy érdekes dolog, hogy mostanában folyamatosan kóruskarnagyként, illetve karigazgatóként emlegetnek – mivel a kórusnál van a „munkakönyvem” –, miközben nagyon sok szimfonikus, illetve hangszeres koncertet dirigálok. Ráadásul mielőtt kórusoknál kezdtem rendszeresen dolgozni, elsősorban szimfonikus koncerteket, illetve nagyon sok kortárs zenei hangversenyt dirigáltam.

Így emlékszem, többször vezényelte a Mihály András által létrehozott Budapesti Kamaraegyüttest is...

– Igen. Ezek közül a Magyar Rádió jó néhány Z-felvételt őriz, illetve több kortárs művet lemezen is rögzítettem. Akkoriban – mintegy huszonöt-harminc évvel ezelőtt – nem specializálódtam ennyire a dirigensi tevékenységre és nem volt ennyire meghatározva, hogy ki és mit dirigálhat, mint manapság. Én valahogy most oratórium-karmesternek lettem kikiáltva, pedig legalább ilyen szívesen vezényelek szimfonikus hangversenyeket is.

Így mennyiben más a kétféle apparátussal dolgozni? Milyen markáns különbségeket tudna meghatározni?

– Technikai értelemben tulajdonképpen nincs különbség, és nem is szabad különbséget tenni, hiszen a jelzőrendszer azonos. Azonban van egy dolog, amire mindig nagyon tekintettel kell lenni: az ütésvonalnak, vagyis a pálca végének mindig olyan távolra kell hatnia, mint a legtávolabb ülő kórustag vagy zenekari tag. Egy időben Gát Józsefnél, a kiváló csembalóművésznél tanultam zongorázni, aki mindig azt mondta, hogy billentés közben

el kell képzelni a kalapács végének, illetve magának a rezonáló húrnak a legtávolabbi pontját, illetve – pedig akkor még szó sem volt dirigálásról – mintha vezényléskor a karmester kitárt karja alá képzeletben beférne a teljes előadó-apparátus.

Így az életrajzából kitűnik, hogy a zongora és a fuvola mellett többféle hangszeren is tanult. Ezek szerint a céljai között már nagyon korán szerepelt a vezénylés...

– Olyannyira, hogy 14 és fél éves koromtól, amikor az I. István Gimnázium Zenekarában kezdtem fuvolásként játszani, már partitúrákat tettem ki a pultra, annak ellenére, hogy ebben a dimenzióban akkor még alig tudtam kottát olvasni, és persze azóta is gyűjtöm a partitúrákat. Visszatérve a vokális és a hangszeres együttesre, egy dologban azonban mégis érzek különbséget, nem a dolog technikai részét, hanem a primer impulzivitást tekintve. Ez alatt azt értem, hogy tapasztalatom szerint az énekkart ideig-óráig jobban meg lehet nyerni egyfajta tartalmi megjelenítéssel, míg a zenekart inkább egy egzaktabb, pontosabb, ritmikusabb dirigálással. Aztán a kettő valamilyen módon egymásba ér, és egy idő után kiderül, hogy mindkettőre mindkettőnél szükség van. Az énekkaroknál azonban a tartalmi megközelítés véleményem szerint nagyobb hangsúlyt kap.

Így tartalmi megközelítés alatt érzelmi ráhatást ért, vagy a szöveg magyarázatát?

– Részben igen. De nemcsak ezt. Érdekes módon az énekkarra nagyobb hatást tesz

az újdonság varázsa. Többször előfordult, hogy ha vendégkarmester dirigált, akkor először nagyon tetszett a kórusnak, majd később egyre kevésbé, jöllehet már az első alkalommal sem volt jobb a produkciója, mint utóbb. Épp mostanában, mikor az újév utáni első nap bejöttem dolgozni, akkor fogalmaztam meg magamnak, hogy az én hivatásom abból a szempontból meglehetősen kockázatos, hogy túl sokat látnak.

Így ezt hogy érti?

– Egy zenekart vezető karmestert akkor lát az együttese, amikor az a saját koncertjére készül. Közben eltelik két-három-négy hét, amikor nem ő dirigál, mert vendégkarmesterek jönnek, hiszen a zenekari karmester mindig programciklusokra készül fel. Az énekkarnál viszont sokkal tovább tart a felkészülési idő. Hogy egy példát mondjak, most hogy a brüsszeli vendégszereplésre készülünk, az énekkarral már két héttel korábban elkezdünk ismerkedni a francia és a flamand kiejtéssel, míg a zenekar két nappal a koncert előtt szinte lapról lejátssza a belga nemzeti himnuszt, ami ráadásul a zenekari muzikusok számára egy rendkívül egyszerű faktúra. Vagy említhetném a február közepén tartandó jubileumi hangversenyünk Sztravinszkij kompozícióját, a Menyegzőt, amit már november eleje óta tanulunk, hogy az orosz szöveget megfelelő biztonsággal és spontaneitással szólaltathassuk meg. Vagyis velem húsz év óta nap, mint nap találkozok a kórus.

Így ez akár a jó házasság ismérve is lehet, de feltételezem, minden hivatásos kórustag tisztában van azzal, hogy a munka professzionális jellege ezt a tartós és állandó együttléteket követeli meg. Másfelől vannak olyan zenekarok, ahol a vezető karmester mindössze évi nyolc-tíz hetet tölt saját együttesével, és valóban vitatható, hogy jó vagy rossz-e ez a gyakorlat egy zenekar fejlődésében.

– Nagyon érdekes, hogy Ferencsik János például mindig bejött legalább egy próbára, ha vendégkarmester dirigált. Emlékszem a hetvenes évek közepén, amikor a negyvenes éveiben járó Claudio Abbado – aki akkor már nemzetközileg elismert sztár volt – vezényelte az Állami Hangversenyzenekart, és Ferencsik megállapította, hogy „nagyon tehetséges fiatalember”.

■ *A Nemzeti Énekkarnál mindig megfigyelhető egy bizonyos hangszeres attitűd, olyan értelemben, hogy nagyon feszes ritmikával éneklő kórus.*

– Ez számomra valóban nagyon fontos. Ez egyébként mindkét oldalon az én ars poeticám, hogy énekelni olyan metrikus pontossággal kell, mint egy hangszerjátékos, vagy akár egy ütőhangszeres. Hangszeren zenélni viszont mindig olyan expresszivitással kell, mintha énekelne valaki.

■ *Valóban ez figyelhető meg az Ön karmesteri tevékenységében is. Amikor szimfonikus zenekar előtt áll, akkor nyilvánvalóan a karnagyai impulzusok is meghatározzák, hogy mit kíván meg elsőlegesen a zenekartól.*

– Meg kell, hogy mondjam, hogy ütés-technikai értelemben rám két karmester volt nagy hatással. Ferencsik János, a karmesterségnek a függőleges vektorában tett rám mély benyomást, míg Kobayashi Ken Ichiro a lineárisban. Kobayashinál a vonósok énekeltetése, a folyamatos hangáramoltatás, vonóadagolás, vagyis az állandó expresszív jelenlét teljesen lenyűgöző volt. Kobayashi legnagyobb erőssége egyébként szerintem ez volt. Gyönyörűen énekel a kórus a keze alatt és nagyon szép hangzást tudott a zenekarból kihozni.

■ *Bár ma már egyre gyakoribb jelenség, hogy egy hangszeres művész előbb vagy utóbb dirigálásra adja a fejét, az Ön esete annyiban mégis kivételes, hogy három különféle zenei tevékenység közül kettőt mindig párhuzamosan művelt.*

– A kilencvenes években elég hosszú ideig a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolában és a Zeneművészeti Főiskolán is oktattam kamarazenét, illetve a fúvós növendékeket zenekari gyakorlatra, amit rendkívül szerettem csinálni. De régebben rengeteg fúvóspróbát is tartottam. Tulajdonképpen az aktív zenekari karmesteri pályafutásom a kortárs zene mellett a zenekari fúvós korrepetitori tevékenységből indult. Ezen kívül sokáig és sok helyen dolgoztam betanító karmesterként is. A jelenlegi munkahelyemen hivatalosan öt évig voltam a zenekar betanító karmestere, egy rövid ideig a Rádiózenekarnál is dolgoztam ebben a minőségemben, sőt a kilencvenes évek elején időnként a Fesztiválzenekar is meghívott próbákat tartani.

■ *A Nemzeti Énekkar élén eltöltött elmúlt 20 évet hogyan értékelné most?*

– Nekem ez egy nagy boldogság. Ahogy az idő múlik, egyre inkább azt érzem, hogy az állandóság változatossága az igazi öröm. Jó bejönni egy olyan közösségbe, ahol jól érezzük magunkat – és remélem, hogy ezt kölcsönösen érezzük. Jó bejönni egy olyan közösségbe, ahol mindig van mit fejleszteni, de azért mindig látom, hogy hol tartunk éppen. Hozzá kell tennem, hogy abból a húsz évből, amit én töltöttem a kórusnál, igazán csak az első tíz év után kezdtem látni az eredményeket, azt is hozzátéve, hogy ma egészen másképp vezetem a kórust, mint az első tíz évben.

■ *Mit jelent ez a másképp?*

– Amint már utaltam rá, ma lényegesen állandóbb a jelenlétem a kórusnál, mint az első tíz évben volt. Akkoriban sok olyan egyéb elfoglaltságom is volt, amit ma nem feltétlenül vállalnék el.

A másik tényező pedig az, hogy ma már másképp időzíték a koncertekre való felkészüléshez. Régebben kicsit abból indultam ki, ami egy zenekari betanításhoz kell, vagyis, hogy egy nehéz szimfonikus műsor praktikusán egy heti munka, ám egy hasonlóan nehéz kórus-anyag sokszor akár több hónap!

■ *Az elmúlt tíz évben azonban a kórus összetétele is nyilvánvalóan megváltozott...*

– Nekem van egy meghatározott igényem az új kórustagok felvételekor: a jelentkező olyan énekes legyen, aki az éneklését illetően primeren énekes, az előéletét tekintve pedig primeren muzsikus. Vagyis nem olyan jelentkezőket várok, akik egy másik szakmából igazoltak át, mert huszonéves korukban kiderült, hogy szép hangjuk van. Számomra az ideális énekes rendelkezik valamilyen hangszeres, vagy zeneelméleti előélettel, és a mutáláskor derül ki, hogy véletlenül még szép hangja is van. Ma már ki tudunk állítani több szóló kvartettet a kórus tagjaiból olyan művekhez, amelyek előadása szólistát igényel.

■ *Ez egyébként hallatszik is a kóruson. Valamennyi kritika elismeri, hogy rengeteget fejlődött az énekkar az elmúlt évtizedben.*

– Ebben nagyon nagy szerepe volt annak, hogy a legutóbbi tíz évben a Nemzeti Filharmonikusok műsorpolitikája elsősor-

ban a főzeneigazgató, Kocsis Zoltán vállalkozó kedvének köszönhetően nagyon sokat változott. Olyan feladatok adódtak, amelyek korábban nem, és amelyekből elképesztő sokat lehetett tanulni. Legutóbb a „Mózes és Áron”, de előtte, szintén Schönbergtől a „Drei Satiren”, különböző Sztavinszkij-művek, Jeneytől a „Halotti szertartás” végleges változata, vagy Kurtágtól a „Csüggedés és keserűség dalai”, nem beszélve Bartók kompozícióiról.

■ *Talán ennek is köszönhető, hogy az elmúlt években mintha jócskán megnőtt volna a hivatásos énekkari művészek presztízse...*

– Valóban rendkívül sok a jelentkező. Naponta érkeznek telefonok, így szerencsére nem szűkölködünk utánpótlásban.

■ *A február 17-i jubileumi koncertre nagyon különleges műsorról készülnek. Milyen szempontok határozták meg a műsorválasztást?*

– Adódott egy helyzet, hogy a zenekar turnén van. Olyan műsort kellett összeállítani, ami a zenekar távollétében is megállja a helyét a Nemzeti Hangversenytérben. Tekintve, hogy jubileumi koncertről van szó, ezúttal nem akartunk vendégzenekart hívni, hanem inkább egy olyan összeállításban gondolkodtam, amelyik olyan hangzási dimenzióval rendelkezik, ami még ebben a teremben is különleges és izgalmas. Ezért gondoltam Sztavinszkij Menyegzőjének négyzongorás-ütőhangszeres változatára, amelyet egyébként maga a szerző is egyedüli autentikus verzióként vállalt. A szimfonikus zenekari változat mellett Orff: Carmina Buranájából is létezik egy többzongorás szerzői letét – amit korábban is vezényeltem már –, de mindkét változat másképp hatásos. A Sztavinszkij-művel elsősorban azt szeretném megmutatni, hogy ez az énekkar valahol olyan, mint egy színész, aki különböző szerepekben, különböző kosztümökben is tud olyanná válni, mint maga a karakter, amelyet megjelenít. A Menyegzőben megpróbáljuk felidézni a szláv, erőteljes, mélyen zengő hangképzést, ráadásul van egy olyan férfikarunk, amely ezt már lehetővé teszi. Brahms Szerelmi dalkeringői a vokális kamarazenéről szólnak. Ezt kisebb létszámú együttes adja elő, amely képes megmutatni ezeket a merőben romantikus fogantatású, kamarazenei ihletésű dalokat.

K. R.